

KIS-361 – Et. -graph-, -gramm-

(GE – 14 05 89)

En o orin henhellazek (*gravfw*, *gravmma*) e tavee ar c'hedrannoù-mañ d'ar skrivañ. Dre o arver en Et. ez eo bet astennet o stergant da gement arouezañ 'zo (sk. : Gl. **typographie**) ha betek da gement derc'hennañ 'zo (sk. : Gl. **photographie**). Dre se, evit rummañ an deveradoù, e tilezan keal ar skrivañ hag an arouezañ hag e tiazezan war geal an derc'hennañ. Ar rummadur a harpin da gentañ war skouerioù tennet eus an dermeneg etrevroadel en o zroadur gallek. Da heul e rin un amwel war an termenou brezhonek. Un trede lodenn a ouestlin d'ar c'hudennoù a yezhouriezh vrezhonek o sevel war an dachenn-mañ.

RUMMADUR HERVEZ AN DERMENEG ETREVROADEL

Ar rummadur a vrasrannan etre tri c'heñver : I. An derc'henn. II. An derc'hennañ. III. An derc'henner.

I. – E-KEÑVER AN DERC'HENN

Keal an *derc'henn* a gaver termenet e KIS-069, La-04, pp. 53 hh. hag e KIS-345, La-08, p.334. Derc'hennoù ez eus eus ul lizherenn, ur ger, un dresadenn, ul luc'hskeudenn, ur skinlun, h.a. Daou isrumm a zispartier : IA. – E-keñver danvez an derc'henn ; IB. – E-keñver neuz an derc'henn.

IA. – E-keñver danvez an derc'henn

Amañ ne zalc'her stad ebet eus neuz pe ster an derc'henn, met hepken eus ar c'halvezerezhioù o pleustriñ gant an arverioù danvezel anezhi :

IA1. – Kalvezerezh aozañ danvezel an derc'henn

Sk. : **typographie** (*typographe*), **lithographie** (*lithographe*), **photographie** (*photographe*, *photogramme*), **radiographie**, (*radiogramme*), h.a.

IA2. – Kalvezerezh loañ danvezel an derc'henn

Amañ ez engwerc'her kealioù al lec'h hag an amzer.

Sk. : *épigraphe, télégraphie, h.a.*

IB. – E-keñver neuz an derc'henn

Amañ e lakaer e penn kont kempennerezh diabarzhek an derc'henn :

IB1. – Kempennerezh an neuz hep ober stad eus he derc'hennusted

Sk. : *calligraphie.*

IB2. – Kempennerezh an neuz oc'h ober stad eus he derc'hennusted

Sk. : *orthographe, sténographie.*

II. – E-KEÑVER AN DERC'HENNAÑ

An derc'henned eo pezh a vez an derc'henn o terc'hennañ : al lizherenn *a* zo dezhi da zerc'henned ar soniad [a] ; an arhent ∞ zo dezhañ da zerc'henned "bezañs nes ur c'hroazhent + ar gemennadenn teurel evezh". Daou eilisrumm zo da zispartiañ :

IIA. – E-keñver danvez an derc'hennañ

Hervez an ergorennoù derc'hennet, e tispazier :

IIA1. – An danevellañ

Sk. : *biographie, chronographie.*

IIA2. – An deskriañ gouezoniel

Sk. : *géographie, hydrographie.*

IIA3 – An tresennañ argemmoù fizikel, bevedel

Sk. : *sismographie, audiographie, artériographie.*

IIB. – E-keñver neuz an derc'hennañ

Diouzh ma teseller an derc'henner pe an derc'henned, ez eilisrummer :

IIB1. – Doareoù an derc'hennañ hep ober stad eus an derc'hennusted

Sk. : *agraphie, dysgraphie* (azonoù kleñved).

IIB2. – Doareoù an derc'hennañ oc'h ober stad eus an derc'hennusted

Sk. : *diagramme, idéogramme, idéographie, sémiographie.*

III. – E-KEÑVER AN DERC'HENNER

O taveiñ da bersoned an derc'henner

Sk. : *autographe, olographe.*

Div evezhiadenn hepken war deskad an termenou Et. lostgeriet dre -
gramme, -graphie, -graphie.

Laosk kenan eo ar reizhiadegezh o ren warno. Da skouer, **Xgraphie** zo gwech adanv (**olographe**, III), gwech pennanv, oc'h aroueziñ pe an den (**typographe**, IA1), pe ar benveg (**sismographe**, IIA), pe doareoù an derc'henn (**paragraphe** g., IA2 ; **orthographe** b., IB2).

Termenou all, a steudad dre o ster gant termenou eus an teskad, zo luniet diwar gedrannoù disheñvel ; skouerioù :

IA1. – **dactylographié** & **manuscrit** (ha n'eo ket ***chirographié**, rak **chirographie** zo dindan IIA) ; **pantographe** & **photocopieur**.

IA2. – **épigraphe** & **épitaphe** (hogen **épigramme** zo dindan IB2 hag **épigraphie** dindan IIA).

IIB2. – **idéographie** & **écriture phonétique** (ha n'eo ket **phonographie**, IIA).

AMWEL WAR AN TERMENOU BREZHONEK

E brezhoneg ez eus bet roet diskoulmoù liesseurt, na glaskent ket plakañ bep tro war luniadur ar gerioù gallek. Skouerioù :

IA1. – **moulañ** "typographie", **sidanvoulañ** "sérigraphie", **maendresañ** "lithographie", **luc'hskeudenniñ** "photographie", **skinluniñ** "radiographie".

IA2. – **pellskriavañ** "télégraphie", **pellskrid** "télégramme".

IB1. – **kaerskriavañ** "calligraphie".

IB2. – **reizhskriavañ** "orthographe", **berrskriavañ** "sténographie".

IIA. – **buhezskriavañ** "biographie" (ober), **buhezskrid** "biographie" (disoc'h), **amzerluniñ** "chronographie", **douaroniezh** "géographie", **klevdresennañ** "audiographie", **klevdresenn** "audiogramme", **talmerennluniñ** (evit **talmerennskinluniñ**) "artériographie".

IIB1. – **anskriv** "agraphie", **miskriv** "dysgraphie".

IIB2. – **tresenn** "diagramme", **kealarouez** "idéogramme", **arouezlun** "signe idéographique".

□ N'eo ket sur e tleimp mirout an daou dermen-mañ diwezhañ savet gant VALLEE ; forzh penaos, e ranko ur studi bervezh lakaat urzh da gentañ penn e danvez an dachenn-mañ ; emañ Goulven PENNAOD o paouez lavarout din er pellgomz ar mesk a rene eno, da skouer etre *idéogramme* ha *pictogramme*.

III. – Evit an div skouer Gl. roet el lodenn gentañ, ez eo anat e rankimp kavout diskoulmoù gwell eget re VALLEE-HEMON : “(skrid) diwar zorn an den” "autographe" hag “a zorn testamanter” "olographe". [12 12 95 – Evit an termen-mañ e kaver bremañ Br. **diazorn**, sl. GEAK., 1995, p. 154).]

KUDENNOU AR YEZHOURIEZH VREZHONEK

Greomp ur brasrenabl eus ar c'hudennoù a chom da ziskoulmañ, unan anezho o vezañ gwiriañ talvoudegezh an diskoulmoù roet endeo. Evel just ez omp degaset da loc'hañ diwar ar steudadoù sterel ha n'eo ket hepken diwar dermennoù an teskadoù Gl. pe Br.

IA1. – Meur a zoare rummañ a c'haller arverañ amañ hervez ma keveneber :

a) Keñverioù an *derc'hennoù ouzh an derc'hennedoù.* Strizh kenan eo ar c'heñver etre un teul hag al luc'heilad anezhañ ; frankoc'h ar c'heñver etre un dremm hag al luc'hskeudenn anezhi ; frankoc'h c'hoazh ar c'heñver etrezi hag he foltred livet ; dispis ar c'heñver e tro un daolenn solluniek ; ha kemplezh kenan e tro un destenn. Setu perak e kavan mat kevenebiñ ar gedrann **-aoz-** o taveiñ d'ar blein m'emañ ar c'heñver en e gempleshañ pe en e zispisañ (sk. : **sonaozañ**), ar gedrann **-eil-** o taveiñ d'ar blein m'emañ en e eeunañ hag en e strishañ (sk. : **luc'heilañ**), ha degas un trede kedrann evit an degouezhioù ma chom ar c'heñver spis met kemplezh dija, evel da skouer el luc'hskeudenniñ, er sonenskrivañ, er skinluniñ ; evit an trede kedrann-se e kinnigan **-(g)wez-** (krBr. *goez* "apparence", hBr. *gued*, Kb. *gwedd* "aspect, forme"). E se e renkfed el **luc'haozañ** ar c'halvezderioù arnevez o sevel *derc'hennoù* diwar-bouez al luc'h (J. M. JARRE !) ; el **luc'hwezañ** ar c'halvezderioù klaseloc'h evel al luc'hskeudennerezh ; al **luc'heilañ** a yafe d'ober blein all ar skalfad. Heñvel dra, er **skinwezañ** e ve renket holl galvezderioù ar skinimbourc'h ; evit ar **skinaozañ** hag ar **skineilañ**, e chom marteze da ijinañ o ergeñverennoù.

E domani ar son e ve, e-kichen ar **sonaozañ**, ar **sonwezañ** (amañ ar sonenskrivañ) hag ar **sonelañ** (Gl. "repiquer").

b) An *derc'hennoù dre arouezennoù hag an derc'hennoù dre skeudennoù.* Amañ e kouezhomp en un domani kalvezel a chom da zifraostañ.

c) Ar *c'halvezderioù dre loc'h, dre luc'h, dre skin, dre elektron, h.a.* Er c'halvezderioù dre loc'h e vennan renkañ an araezadoù klasel pe henvoazel, eleze ar

moulañ dre arouezennoù plom, ar **sidanvoulañ**, h.a., ar **skriverezañ**, al **loc'heiler** (Gl. "pantographe").

Ned eo ket klok, pell diouzh eno, geriaoueg kalvezderioù an derc'hennañ. Hini ar moulañ pergen. Menegiñ a ran ar roll gerioù savet er bloavezhioù c'hwegont gant T. AR MENTEG ha manet diembann. Bez' e c'hallfe bezañ kemeret da boent loc'hañ evit ar geriaoua en dachenn.

IA2. – An nebeut termenoù renket er rann-mañ zo bet savet, er valleeg, diwar an div gedrann **-skriv-** ha **-skrid-** : **enskruid**, **enskrivadur** "épigraphe" ; **bezskrid** (VALL.), **bezskrivadur** (NDBF.) ; **pellskridenn** (VALL.SUP. – e VALL. e kaver un aridennad termenoù na voent ket dalc'het : **keal dre orjal**, **lizher-orjalenn**, **pellgeal**, h.a.), **pellskrid** "télégramme" (NDBF.), **pellskrivañ** "télégraphier" (NDBF.).

Lent e voe VALLEE, ha Roparz HEMON d'e heul, o plakañ an div gedrann Br. **-skriv-** ha **-skrid-** war an div gedrann Et. **-graf-** ha **-gramm-**. Mar be termenoù da sevel en hevelep steudad, e ve moarvat azas ober gant ur gedrann hepken, lakaomp **-skrid-**, ac'hoel e **pellskrid**, **pellskridañ**.

Ken lent all e voe VALLEE o tibab ar rakger **en-** a-geñver gant **épi(graphie)**, p'edo ar rakger **ar-** en e amen, araez dezhañ da zigemmañ un **arskrivañ** diouzh an termen lieskemeradec **enskrivañ**.

IB1 & IB2. – Moarvat n'eus tra da azgwelout er valleeg-hemoneg.

IIA. – Evit an danevellañ hag an deskrivañ gouezoniel, n'eus netra kennebeut da ouzhpennañ d'an diskoulmoù bet kinniget.

Evit derc'hennañ an argemmoù fizikel, bevedel, h.a., e ran gant ar valleeg **tresenn** (VALL., v° DIAGRAMME, p. 216) : **klevdresenn** "audiogramme", **klevdresennañ** "audiographie".

Da gevatal da Gl. **sismographe** e kinnig Martial MENARD **douargrenverker** da heul VALLEE (VALL., p. 694). Abeg a welan el luniad-se : er ventawouriezh e keveneber ar *mentennoù merkadus* "grandeurs repérables" (sk. : **gwrezverker** "thermomètre", met **gwrezventer** "calorimètre"), sl. KIS-324, La-08, pp. 274 hh., ha gwell na lakaat ur c'hemeradur all war **-merker** en un diskiblezh re nes ; a-du-rall, ne gav ket din ez eo dav menegiñ **douar-** (diwallomp diouzh an tech termenañ, deskrivañ, displegañ a oa gant VALLEE en e c'herluniañ – dre fent e prester dezhañ, e gaou, ar forjadenn **benveg-sonerezh-sachañ-disachañ**

evit **akordeoñs** !) Mar degemerer **treseñ**, e vo savet **krendreseñ**, **krendresennañ**, **krendresenner**, h.a.

Evit envel ar skeudennoù graet diwar-bouez ar skinoù (X pergen) e'm eus kinniget (KIS-353, La-09, p. 43) ober gant **-lun**, **-luniñ**, alese **bronnluniñ** "mammographie", **troazhluniñ** "urographie", h.a. Evit "échographie", daou ziskoulm : pe astenn erdal **-luniñ** er-maez eus amgant ar skinoù, pe ober gant **(g)wezañ** : **dassonwezañ** (an diskoulm-mañ diwezhañ a gavan gwell).

II B1. – Evit envel tizhad un arc'hwel bevedel pe vredel, e heulian ar reolenn : kemer da stirann bonad ar verb oc'h aroueziñ an arc'hwel (sl. KIS-277, La-08, p. 137) ; dre se : **anskriv**, **miskriv**, h.a.

II B2 & III. – Difraostent an difraosterion, gerlunient ar c'herlunierion !